

Strategie a transnacionální vztahy: politická pole a protitemelínská kampaň

ONDŘEJ ČISAŘ*

**Abstract: Strategies and Transnational Relations:
Political Fields and the Anti-Temelín Campaign**

This paper contributes to a better understanding of how transnational non-governmental organizations influence domestic politics and policy-making. The paper intends to offer an answer to one important question that haunts researchers in the field of transnational relations: What are the main considerations behind the actions of political actors? The paper claims that the hitherto prevalent approaches fail to provide an exhaustive account of political action. The paper proposes an alternative framework based on the theory of fields and in turn illustrates it by an empirical case. The selected case is the ongoing conflict over the status and sustainability of the second Czech nuclear-power station Temelín, an issue area that displays involvement of transnationally acting political actors.

Keywords: transnational relations, political fields, non-governmental organizations, social movements, policy-making

1. Úvod

Mezinárodní politika v sobě zahrnuje celou řadu různých aktérů, jejichž činnost přispívá k difúzi tradičně chápané státní suverenity. Vedle národních států zde proto můžeme pozorovat husté sítě transnacionálních korporací, jejichž záměry zase kříží mocné transnacionální nevládní organizace vstupující v nečekané koalice a spojenectví proto, aby dosáhly svých strategických cílů. Vedle obrovského počtu nevládních organizací, transnacionálních sítí nevládních organizací a sociálních hnutí se v mezinárodní politické aréně samozřejmě pohybují i jiní významní hráči – například média a organizace, které překračují všechna existující pravidla a dosahují svých cílů nelegálním a často brutálním způsobem. V této souvislosti vzrostl v posledních letech výzkumný zájem o nestátní organizace a aktéry, kteří vyvíjejí svou činnost skrze státní hranice (pro všeobecný přehled, srov. např. J. Rosenau: 1992; 1998; O. Čisař: 2001).

V návaznosti na pozornost věnovanou globalizaci světové ekonomiky a provázaným procesům globalizace politického jednání se výzkumná disciplína *transnacionálních vztahů*, tj. podobor mezinárodních vztahů, který se věnuje „*pravidelným interakcím skrze národní hranice, když nejméně jeden aktér je nestátní subjekt nebo neoperuje ve jménu nějaké národní vlády nebo mezivládní organizace*“ (T. Risse-Kappen: 1995b, 3), dočkala celosvětového boomu. Ačkoli se

* Veškerou korespondenci adresujte na: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Gorkého 7, 602 00 Brno; e-mail: cisar@fss.muni.cz

o transnacionálních vztazích začalo mluvit již v sedmdesátých letech (J. Nye a R. Keohane: 1970), disciplína prodělává svůj největší rozkvět až v poslední době, kdy se v důsledku revolučních technologických změn, globalizace ekonomické aktivity a konce studené války pro řadu nových aktérů otevřela příležitost organizovat se skrze kdysi horlivě střežené státní hranice (srov. např. M. Castells: 1996; D. Held *et al.*: 1999). Díky tomu přinesly současné debaty do středu odborného zájmu velmi různorodou skupinu politických aktérů. Mimo tradičně silného výzkumu zaměřeného na transnacionální korporace a měnící se způsoby jejich organizace (srov. např. J. G. Ruggie: 1994; R. Reich: 1995) se současné bádání zaměřilo na transnacionální nátlakové sítě (M. Keck a K. Sikkink: 1998; P. Evans: 2000; A. Florini: 2000), transnacionální a potenciálně globální sociální hnutí (R. O'Brien *et al.*: 2000; J. Guidry *et al.*: 2000; pro všeobecný přehled, srov. S. Tarrow: 2001) a mezinárodně aktivní nadace a humanitární organizace (srov. např. K. Quigley: 2000; P. McMahon: 2001).

Tato stať představuje první, byť zatím nekompletní a převážně koncepční, výsledky výzkumu zaměřeného na lepší porozumění tomu, *jakým způsobem transnacionální nevládní organizace* ovlivňují domácí politiku a politický proces. Tento text se však primárně nezaměřuje na interakce domácích politických aktérů s „klasickými“ transnacionálními nevládními organizacemi, jakými jsou např. Greenpeace nebo Amnesty International. Naopak, stať se spíše snaží o uchopení *logiky fungování* těch nevládních organizací, které *působí transnacionálně* a takto tedy postihuje také dynamiku původně „lokálních“ aktérů, kterým se podařilo napojit se do určité transnacionální sítě.

Vzhledem ke svému zaměření je tento text plně zapuštěn v disciplíně transnacionálních vztahů. Avšak proto, aby mohl reagovat na některé nedostatky této disciplíny, článek se obrací také k některým studiím sociálních hnutí. Stejně jako výzkum mezinárodních vztahů, také výzkum sociálních hnutí totiž v poslední době prodělal určitý proces *transnacionalizace* (srov. např. J. Smith *et al.*: 1997; D. Della Porta *et al.*: 1999; S. Tarrow: 1998; D. Imig a S. Tarrow: 2001). Výzkumníci, kteří se původně zabývali sociálními hnutími uvnitř státních hranic, překonali národní omezení a zaměřili se na vzájemné interakce sociálních hnutí „mimo státní hranice“ a na interakce takto organizovaných sociálních hnutí s lokálně zapuštěnými politickými aktéry. Po určité době se oba přístupy – jeden vycházející ze studia mezinárodních vztahů a druhý ze studia sociálních hnutí – propojily ve vzájemně prospěšné symbióze, která také inspirovala tento text.

Na obecné úrovni se tato stať snaží nabídnout odpověď na otázku, která dlouho pronásleduje výzkum transnacionálních vztahů. *Co určuje jednání politických aktérů?* V zásadě existují dvě odpovědi – racionalistická a konstruktivistická – které odpovídají dvěma základním metateoretickým pozicím v současné teorii mezinárodních (a transnacionálních) vztahů (srov. např. O. Čisař: 2002). V souladu s teorií racionální volby podtrhuje první – racionalistický – přístup jako primární motiv i explanační mechanismus jednání *sebezájem politických aktérů*. Druhý – konstruktivistický – přístup pak vychází ze sociologické perspektivy a považuje za mechanismy určující jednání politických aktérů *sociální učení a socializaci*. Podle tohoto přístupu je třeba k tomu, abychom pochopili sociální jednání, věnovat pozornost procesům, kterými se formuje *identita* jednotlivých aktérů.

Disciplína transnacionálních vztahů je rozdělena mezi tyto dva tábory, které se prou o skutečný charakter sociálního jednání. Samozřejmě se objevily pokusy přemostit metateoretickou propast mezi racionalismem a konstruktivismem. Avšak tyto pokusy se buď omezily na definici přesných podmínek platnosti dvou teorií nebo navrhly „integrativní přístup“. Zatímco v prvním

případě zůstávají obě teorie odděleny od sebe a jsou aplikovány v závislosti na charakteru konkrétního empirického případu, který vyžaduje vysvětlení, ve druhém případě je to jakýsi amalgám obou přístupů, který má sloužit jako všelék na jejich omezení. Tato stať diskutuje druhé řešení a snaží se načrtnout alternativní teoretickou „konceptuální soupravu“ k hojně užívanému integrativnímu přístupu. Článek ukazuje, v čem se dnes hegemonické přístupy mýlí a navrhuje vhodnější teoretický rámec, který vzápětí ilustruje empirickým příkladem české nevládní organizace, která operuje transnacionálně.

2. Obrození transnacionálních vztahů

Obnovený zájem o výzkum transnacionálních vztahů byl v devadesátých letech 20. století symbolizován editovaným svazkem *Bringing Transnational Relations Back In* (T. Risse-Kappen: 1995a). Svazek podtrhl *domácí struktury* spolu s úrovní *mezinárodní institucionalizace* jako determinanty vlivu, který může transnacionální aktér získat v *domácí politice*. Thomas Risse-Kappen v úvodní kapitole knihy tvrdí, že „za obdobných mezinárodních podmínek určují variaci v politickém vlivu transnacionálních aktérů rozdíly v domácí struktuře“ (T. Risse-Kappen: 1995b, 25). Uspořádání domácí struktury je tak určující proměnnou, jejíž hodnota rozhoduje o tom, zda-li bude mít transnacionální aktér úspěch ve své snaze ovlivnit domácí politický proces. Domácí struktura (základní proměnná) se skládá ze tří substruktur (subproměnných) – státní a sociální substruktury a politických sítí – z nichž každá může nabýt dvou odlišných hodnot a tak vytvořit přehledný klasifikační rámec, který je použit pro kategorizaci zemí popsaných v knize. Státní struktura je buď centralizovaná nebo fragmentovaná, sociální struktura je buď slabá nebo silná a politické sítě jsou buď konsensuální nebo polarizované (T. Risse-Kappen: 1995b, 22–23). Risse-Kappen navíc definuje mechanismus, skrze který mohou transnacionální aktéři získat vliv v politickém rozhodovacím procesu dané země. Nejprve musí takoví aktéři „získat přístup do politického systému jejich ‚cílového státu‘“ a poté „musí vytvořit a/nebo přispět k ‚vítězné‘ politické koalici, aby změnili rozhodnutí v jimi preferovaném směru“ (T. Risse-Kappen: 1995b, 25). Společně s koncepcí domácí politické struktury hraje svou roli také úroveň mezinárodní institucionalizace: „Čím více je daná oblast regulována mezinárodními normami vzájemné spolupráce, tím průchodnějšími by se měly stát státní hranice pro transnacionální aktéry“ (T. Risse-Kappen: 1995b, 7).

Autoři svazku tak nasměrovali výzkumnou pozornost na kauzální efekty domácích podmínek a na to, jak působí na transnacionální aktéry. Nicméně, koncepce domácí struktury byla zkonstruována jako *statický nástroj*, který proto nemohl sloužit jako vhodný prostředek ke konceptualizaci *dynamických elementů* politických interakcí transnacionálních a domácích politických aktérů. Svazek byl primárně zaměřen na popis transnacionálního vlivu a efektivity tohoto vlivu uvnitř daného státu, který byl charakterizován pomocí strukturálních proměnných. Ačkoli tedy autoři údajně prezentovali *interaktivní přístup*, který bral v úvahu jak externí (transnacionální), tak interní (domácí) faktory, ve skutečnosti se zaměřili na interakce vybraných transnacionálních aktérů a *staticky chápaných domácích struktur*. Avšak jak zdůrazňují jiní autoři, „pochopení dynamických elementů domácí politiky je nejméně stejně tak významné pro úspěch (transnacionálního aktéra – doplnil O. C.) jako pochopení domácích struktur“ (M. Keck a K. Sikkink: 1998, 202).

Dynamický, tj. temporální aspekt politických interakcí nemůže být správně uchopen tehdy, když je domácí dimenze interakcí *modelována staticky*. Když je domácí úroveň definována ve strukturálních pojmech, výsledný model se sice stává velmi efektní, ale na druhé straně také překvapivě nehybný. Možný vývoj v čase je vyloučen. Ten lze zahrnout jen tehdy, pokud otevřeme možnost pro *přístup orientovaný na aktéra*, a tak umožníme uchopit nejen interakce transnacionálně operujících aktérů se statickým domácím kontextem, ale také vývoj *těchto interakcí v čase* a to v závislosti na strategických odezvách na sebe vzájemně působících domácích a transnacionálně operujících aktérů. Tyto interakce formují širší *sociální kontext*, který zase formuje *pole možných strategií* v tomto kontextu jednajících aktérů. Na základě nástrojů převzatých z některých studií sociálních hnutí proto následující sekce navrhuje způsob, jak interpretovat interakce politických aktérů tak, aby byly vzaty v úvahu obě dimenze jejich jednání – *strategická* i *kontextuální* (sociální) – a jejich vzájemná provázanost (možné strategie závisí na existujícím sociálním kontextu, který je zase proměňován skutečně zvolenými strategiemi). Slovy zatím posledního pokusu rekonceptualizovat kolektivní politické jednání (McAdam *et al.*: 2001) lze říci, že je třeba zaměřit se na to, jak relevantní političtí aktéři reagují na „procesy změny a jednání aktérů jiných, když se snaží pochopit svou vlastní situaci a formulovat principy jednání založené na jejich interpretaci skutečnosti“ (McAdam *et al.*: 2001, 46). Taková konceptualizace umožňuje vsunout dynamickou dimenzi politických interakcí do *analytické reprezentace* skutečného politického vývoje v daném sociálním kontextu.

3. Sociální konstrukce politického jednání

K pochopení dynamiky politických interakcí a jejich vývoje v čase je nutno zaměřit pozornost na „sociální konstrukci“ těchto interakcí, tj. na způsoby, jakými jsou jednání jednotlivých aktérů významňována v odpovědi na vnímané příležitosti a hrozby, které charakterizují vnější sociální kontext, a které jsou *formovány strategiemi a jednáním ostatních aktérů v dané interakci*. Proces „sociální konstrukce“ politického jednání se odehrává na několika různých úrovních, na nichž jednání získává svůj význam ve vztahu ke skupinám zainteresovaných aktérů jako jsou například potenciální spojenci, cíle, na něž je dané jednání zaměřeno, vnější pozorovatelé a otevření oponenti. *Vztahy* mezi těmito různorodými skupinami vytváří dané sociální pole (či pole interakcí), na němž je význam daného jednání konstruován. Procesy, k nimž dochází v kontextu daného pole interakcí, jsou charakterizovány tím, že „jsou *sociální*, odehrávají se v interakci mezi jednotlivci“ a tak mohou být chápány jako procesy sociální konstrukce jednání (B. Klandermans: 1992, 78).

I když političtí aktéři vždy interagují v daném *institucionálním kontextu*, který prezentuje jasnou, i když proměnlivou, množinu příležitostí a hrozeb, výzkum sociálních hnutí zdůrazňuje, že tyto příležitosti a hrozby neexistují „objektivně“, ale musí být danými aktéry vnímány a správným způsobem „*rámovány (framed)* a přivlastněny (*appropriated*)“ tak, aby mohly sloužit jako základ pro jejich strategickou rozvahu o tom, jakým směrem se jejich jednání bude ubírat. Procesy „*strategického rámování (framing)*“ politických problémů a „*sociální konstrukce*“ politické reality tak pronikají každým prvkem jednání politických aktérů, kteří neustále rekonstruují významy „*věcí*“ (příležitostí, hrozeb, vlastních organizačních struktur, potenciálních spojenců i odpůrců atd.) rozhodujících o strategii jednání i o potenciálním úspěchu či

neúspěchu zvolené či přijaté strategie jednání. Sociální struktury, v nichž se političtí aktéři pohybují, tak obsahují kulturní – symbolickou – dimenzi, která jednáním politických aktérů prostupuje a ovlivňuje jeho konkrétní logiku, tj. jeho konkrétní strategii (pro stručně shrnutí srov. W. Gamson a D. Mayer: 1996; pro osvětlující pokus reformulovat výzkumnou agendu kolektivního jednání v souladu s logikou, která se podobá a částečně i překračuje logiku tohoto textu, srov. McAdam *et al.*: 2001). Je to pak „resonance“ konkrétního diskursivního nástroje – rámce (*frame*) – se širším diskursivním prostředím, která rozhoduje o tom, zda-li bude daný aktér schopen „chopit se své příležitosti“ a takto prosadit svůj cíl.

Diskursivní rámce (*frames*), které slouží jako nástroje v procesu sociální konstrukce, jsou chápány jako strategické instrumenty, které jsou používány v diskursivních střetech v rámci konkrétních polí politických interakcí. Každý použitý rámec (*frame*) provokuje ze strany svého cíle proti-rámec (*counter-frame*). Například, když sociální hnutí napadne vládu země za to, že nedodrží demokratická pravidla hry, a proto je vládou nedemokratickou, sociální hnutí může být vzápětí označeno jako extremistické a proti-systémové sdružení toužící po svržení existujícího demokratického režimu. Následná konfrontace, která se odehrává na diskursivní úrovni (povětšinou v médiích), pak konstituuje podstatnou část dané politické interakce a rozhoduje o tom, jak bude tato interakce vnímána dalšími politickými hráči v daném politickém poli (aréně), případně v politických polích jiných. Pro současnou situaci je charakteristické, že se takové střety odehrávají v několika polích – vedle daného pole národní (domácí) politiky může jít o pole jiného národního státu, pole mezivládní organizace (např. EU) nebo pole transnacionální veřejné sféry, která je tvořena různorodými nestátními aktéry organizujícími se mimo státní hranice.

Ačkoli teoretici „strategického rámování“ (*framing*) jako nejdůležitějšího aspektu „sociální konstrukce“ politického jednání zdůrazňují jeho dynamický charakter, podle některých kritiků existuje tendence konceptualizovat tyto procesy (*framing* and *counter-framing*) jako kdyby k nim docházelo „mezi relativně modulárními a synchronními bloky“ (M. Steinberg: 1999, 739). Jinými slovy, tito teoretici vidí politickou interakci jako souboj mezi dvěma hotovými sadami významů, tj. jako střet dvou uzavřených a neměnných pozic připomínající střet dvou kulečnických koulí (dvou rámců významů) na kulečnickém stole (v daném politickém poli). Nicméně, takové porozumění podceňuje možnost proměny a změny daných diskursivních rámců. Podle Marca Steinberga tyto problémy současné teorie „sociální konstrukce“ a „strategického rámování“ vyrůstají z toho, že tyto teorie chápou kulturu jako kvazi-materiální zdroj kolektivního politického jednání. Jestli je však možné takto kulturu chápat, není vůbec jasné a navíc, musíme si uvědomit, že *kultura* neslouží jen jako zdroj symbolických významů, které mohou být užity ve strategickém jednání, ale také možnosti strategického jednání omezuje. Není jen zdrojem, ale také omezením.

Ještě závažnější je to, že „pokud je diskurz použit racionálně jako materiální zdroj, je nejasné, jak lze takový popis uvést do souladu s konstrukcionistickými principy“ teorií strategického rámování (M. Steinberg: 1999, 742–43). Díky takovéto konceptualizaci kultury ztrácí důraz konstruktivismu na symbolickou dimenzi politických interakcí a jejich „konstruovanost“ jakýkoli smysl. V konečném důsledku pak nemá význam ani vymezovat konstruktivismus proti racionalismu. Steinberg proto navrhuje překonat tyto problémy a to rekonceptualizací sociálního jednání, která míří mimo dichotomii racionalismus versus konstruktivismus. Ani racionalistický model sociálního jednání založený na strategické kalkulaci a sebezájmu individualisticky modelovaných aktérů ani konstruktivistický model socializace, přesvědčování a sociálního učení v daném normativním kontextu plně nevystihuje charakter sociálního a politického jednání.

Zdá se, že produktivnější je vidět sociální jednání jako výsledek interakce v rámci toho, co Steinberg nazývá „diskurzivní pole“.

Evokací konceptu *pole* původně vypracovaného Pierrem Bourdieu (srov. např. P. Bourdieu: 1991; 1993; 1998; P. Bourdieu a L. Wacquant: 1992) ve svém pojetí „diskurzivního pole“ (M. Steinberg: 1998, 856–58; 1999, 748–55) prezentuje Steinberg přesvědčivý *analytický nástroj*, který bere v úvahu jak strategickou, tak také kontextuální dimenzi politických interakcí a střetů. Takový přístup také uchovává koncept *strategie* Pierra Bourdieu, který zapustil původně racionalistický koncept do husté textury sociálních zdrojů a omezení daného sociálního pole. Podle Bourdieu je pole „nezávislým sociálním univerzem s jeho vlastními zákony fungování, jeho specifickými vztahy moci, jeho dominujícími a dominovanými atd. Jinými slovy, mluvit o ‚poli‘ znamená připomenout si, že (produkty pole – doplnil O. C.) jsou produkovány v konkrétním sociálním univerzu vybaveném konkrétními institucemi a poslouchajícím specifické zákony“ (P. Bourdieu: 1993, 163).

Politické interakce se odehrávají za podmínek charakteristických pro konkrétní pole, podle logiky diskurzivních polí, která je „otevřená (*fuzzy*) a proměnlivá a nedefinuje komplexní množiny vzájemných propojení mezi specifickými významy a hodnotami“ (L. Spillman: 1995, 141). Je to úkol interagujících aktérů, aby (re)konstruovali rozdílné hodnoty a významy do konkrétních *smysluplných symbolických sestav* (množin diskursivních nástrojů), které zároveň určují strategie aktérů v daném poli. Proto není sociální jednání konkrétního aktéra univerzálně určeno jeho sebezájmem, jak tvrdí racionalismus, ani není determinováno konkrétní normou, jak tvrdí konstruktivismus, ale je buď *rutinní nebo inovativní odpovědí* na uspořádání konkrétního pole jednání. Jeden a tentýž aktér tak může v rozdílných polích jednat zcela rozdílnými způsoby a nelze dopředu rozhodnout, jak bude strategie jeho jednání vypadat. Jsou to proměnlivé okolnosti konkrétních situací a v čase se měnící interpretace jednání jiných aktérů, které jsou rozhodující pro úvahu daného aktéra nad způsobem jeho vlastního jednání.

Na závěr lze říci, že výzkum sociálních hnutí prodělal obrat k symbolické dimenzi politických interakcí. V konceptu „diskurzivního pole“ byl navržen způsob, jak uchopit logiku politického jednání interagujících aktérů v daném sociálním kontextu a jejich dynamiku v čase. Podobný obrat k symbolické dimenzi politického jednání charakterizoval v poslední době také disciplínu mezinárodních vztahů. V této souvislosti se mluví o „konstruktivistickém obratu“ v mezinárodních vztazích. Z hlediska tohoto článku se jedná o zvláště významný vývoj, neboť hlavním cílem textu je navrhnout přístup k interakcím mezi transnacionálními a domácími aktéry, což je skutečně jedním z centrálních problémů mezinárodních vztahů. Nicméně, popsané otevření se studií sociálních hnutí *dynamické dimenzi* politických střetů dosud v mezinárodních vztazích dosaženo nebylo. Disciplína se zdá být zachycena v hlubokých teoretických problémech, které by mohly být překonány za cenu přijetí perspektivy založené na koncepci „diskurzivních polí“.

4. „Sociologický obrat“ a jeho limity

Současná literatura disciplíny transnacionálních vztahů může být rozdělena do dvou metateoretických táborů – *racionalismu* a *konstruktivismu*. Toto rozdělení vychází z rozdílných přístupů k sociálnímu jednání (pro přehled současných příspěvků, srov. E. Adler: 1997; J. G. Ruggie:

1998; J. Checkel: 1998). Racionalistický tábor vychází z *konsekvencionalistické logiky* a zdůrazňuje instrumentální racionalitu sociálních aktérů, kteří kalkulují náklady a výnosy svého jednání a jednají strategicky. Druhý tábor, který v sobě obsahuje rozličné konstruktivistické přístupy, naopak vychází z *logiky vhodnosti* a místo strategického jednání vedeného racionálním sebezájmem aktérů klade do popředí jednání v souladu s určitými pravidly. Podle této perspektivy sociální aktéři nejednají instrumentálně, ale materializují svým jednáním sociální normu, která jejich jednání vede (srov. např. R. Jepperson *et al.*: 1996; O. Císař: 2002, 59).

Vážené teoretické a metodologické problémy spojené s tímto rozdělením byly naznačeny v předchozí sekci věnované sociálním hnutím. Jako výsledek pokusů o překonání aporií vyvěrajících z rozdělení racionalistických a konstruktivistických přístupů a jejich nesouměřitelných konceptualizací sociálního jednání byla prezentována koncepce „diskurzivních polí“. Podobná nespokojenost s rozdělením racionalismus versus konstruktivismus je patrná také v disciplínách transnacionálních a mezinárodních vztahů. Thomas Risse pak navrhuje alternativní koncepci sociálního jednání, která vychází z Habermasovy teorie komunikativního jednání (např. T. Risse: 2000). „Komunikativní obrát“ v teorii mezinárodních vztahů následuje „argumentativní obrát“ v analýze *policy* a politické vědě, kde se Habermasova komunikativní racionalita stala příhodnou alternativou k čistě instrumentálnímu chápání racionality a sociálního jednání (srov. např. J. Dryzek: 1993).

Ačkoliv toto úsilí určitě představuje teoreticky inovativní posun v disciplíně, nezdá se, že by teorie jednání vycházející z Habermasova normativního přístupu mohla nabídnout přesvědčivé nástroje pro popis jednání a interakcí politických aktérů, jejichž jednání je často vedeno *strategickou* logikou, i když ta je formována danými institucionálními a kulturními podmínkami. To se snaží ukázat například Rodger Payne, i když jeho pokus naznačit omezení současného konstruktivismu ztroskotává na tom, že nekriticky přebírá jazyk přístupu, který hodlá kritizovat (R. Payne: 2001). V každém případě však Payne upozorňuje na to, že teoretický přístup, který není schopen pokrýt situace, jež se vyznačují strategickou úvahou (a to jsou situace běžné v domácí i mezinárodní politice), je obecně impotentní a explanačně slabý.

Obvyklou strategií je proto kombinace konstruktivismu a racionalismu v jednom explanačním schématu, které lze díky tomu, že vychází z obou tradic, označit jako *integrativní přístup* (označení integrativní přístup je přejato z T. Börzel: 2000). Například Margaret Keck a Kathryn Sikkink ve své vlivné knize, která na konci 90. let přinesla do transnacionálních vztahů paradigmatický zlom, zdůraznily nejen význam institucionalizovaných mezinárodních norem a procesů socializace, ale podtrhly také důležitost instrumentálního politického jednání a mocných politických aktérů mobilizovaných transnacionálními sítěmi nevládních organizací proto, aby tyto sítě mohly prosadit cíle, které podporují (M. Keck a K. Sikkink: 1998). Tento a jim podobné modely se ve svém empirickém výzkumu zaměřují především na hraniční případy států, které porušují základní mezinárodní normy týkající se ochrany lidských práv nebo životního prostředí. Podle této perspektivy jsou pak normy-porušující státy díky činnosti transnacionálních sítí nevládních organizací, které jsou schopny získat na svou stranu významné hráče světové politiky, *přesvědčeny o správnosti a socializovány* do superiorního západního normativního diskurzu, který sítě i západní mocnosti podporují. Integrativní přístup argumentuje, že *přesvědčování* podepřené *mocenskou mobilizací* a vytvářením mezinárodních koalic je mechanismem, skrze nějž je normy-porušující stát *přesvědčen/donucen* k jednání, které odpovídá mezinárodně uznaným normám. I když to není často autory, kteří pracují v rámci tohoto

paradigmatu, otevřeně přiznáno, v případech, které popisují, nejde ani tak o přesvědčování a sílu lepšího argumentu, které vyžadují symetrickou situaci dvou rovných debatérů, ale o mocenskou asymetrii, v níž je to transnacionální aktér zapuštěný v západním normativním prostředí a jeho spojenci, kteří mají *monopol nad definicí dané situace* (srov. např. T. Risse a K. Sikkink: 1999).

Takto normativně nabitý přístup však ztrácí svou *explanační* funkci tehdy, když se výzkum zaměří na dopad činnosti transnacionálních aktérů na politiku v zemích, které neporušují žádné základní lidskoprávní nebo environmentální normy. V takových případech k pochopení vzájemné interakce mezi transnacionálními aktéry a lokálním kontextem výše popsany mechanismus použít nelze. Není zde totiž nikdo, kdo by měl kontrolu nad danou situací. V těchto případech musí politický požadavek ztělesněný transnacionálně operující organizací vstoupit do *interakce s normami lokálního politického diskurzu*. V souvislosti s tím pak mechanismus, skrze který může transnacionální aktér situaci v daném národním politickém společenství ovlivnit, nespočívá v *přesvědčování* základní-normy-porušujícího státu, tj. státu, který je vyvržen z mezinárodní komunity demokratických zemí (*pariah state*). Místo o jednostranné přesvědčování jde o *hledání společné definice situace*, jinými slovy, o hledání společného diskurzivního rámce (*common framing of the problem*), který podmiňuje úspěšnost transnacionálního aktéra v jeho úsilí o politickou změnu. Jen tehdy, když je dosaženo společné definice daného problému, může se vzájemný střet posunout z přímé konfrontace o definici politického problému k fázi „řešení problému“ (*problem-solving phase*), v níž může transnacionálně aktivní organizace nebo síť organizací proniknout relevantní politická pole a přímo v nich ovlivnit politický proces.

Protože transnacionální organizace musí získat institucionální přístupové body do cílového politického pole (arény), musí svůj požadavek prezentovat takovým způsobem, aby mohla buď získat širokou veřejnou podporu nebo podporu ze strany klíčových hráčů daného pole nebo obojí. Nejjistější strategie spočívá v hledání a vytváření vhodných institucionálních přístupových bodů (skrze politické instituce daného pole) a zároveň ve formulování tématu tak, aby mohlo být buď přijato za své médii nebo mohlo ovlivnit významné politiky a názorové vůdce. Nicméně, pokud existuje významná nekorespondence mezi agendou transnacionálního aktéra a převládajícími podmínkami v cílovém politickém poli, znamená to, že dojde ke střetu o definici politického problému. V tomto případě transnacionální aktér použije sadu identifikovatelných strategií, aby si přístup do politického pole zajistil. Organizace, která funguje transnacionálně, se bude snažit uvést téma do jiných politických polí a využít příležitostí, které jiná politická pole nabízejí proto, aby mohla získat v cílovém poli maximální převahu nad lokálními hráči. Zároveň s tím taková organizace přizpůsobí své strategie tak, aby odpovídaly logice daných politických polí. Transnacionální organizace tak užívá pestrý repertoár strategií, který je určen pro multi-úrovňovou strukturu politických polí vytvářející institucionální prostředí současné mezinárodní politiky.

Transnacionálně fungující nevládní organizace se od organizací jen národně fungujících liší v tom, že se jejich operační prostor neomezuje jen na jedinou politickou arénu (arénu národního státu), ale operují na několika různých úrovních. Takové organizace tak vstupují do významných politických interakcí s vládami jiných zemí uvnitř politických polí těchto zemí, s mezinárodními organizacemi v mezivládních politických polích (např. EU), s jinými transnacionálními nevládními organizacemi v polích transnacionální politiky a s jinými politickými aktéry (srov.

také Smith *et al.*: 1997; D. Imig a S. Tarrow: 2001). Politický konflikt se tak odehrává v multi-úrovňové struktuře polí, která se skládá z několika úrovní politického rozhodování, kde je pro transnacionální organizaci možné vstoupit do interakcí z různými typy politických aktérů a snažit se o změnu rozhodovacího procesu. Politické interakce probíhají v bezpočtu polí, v nichž se daná hra odehrává.

Mimo to je třeba zdůraznit, že pravidla, podle nichž je tato hra hrána, se liší v různých typech politických polí. Zatímco může být vhodné použít v jednom poli konfrontační strategie a přímou politickou akci namířenou proti držitelům moci, v jiném poli může být taková strategie zcela kontraproduktivní a místo konfrontace to může být standardní lobbování, které se ukáže být nejvhodnější strategií. Například, ve své snaze zastavit stavbu jaderné elektrárny Temelín, Hnutí DUHA – český člen transnacionální sítě ekologických organizací *Friends of the Earth International* – využívalo v devadesátých letech 20. století v domácím (českém) politickém poli konfrontační strategie (i když zároveň používalo i jiného repertoáru politického jednání). V odlišném politickém poli (USA) však nasadilo sofistikované lobbyistické strategie, aby ovlivnilo rozhodnutí amerického Kongresu o garanci finanční půjčky pro financování technologického řešení elektrárny. Ve světě, který je globalizován stále více nejen ekonomicky, ale také politicky, neexistuje jedno jediné pole (jedno globální hřiště). V takovém světě existuje řada polí (hřišť), která se podstatně liší vzhledem ke konkrétním podmínkám, které formují pravidla her, jež se v nich hrají.

Právě prezentovaná teoretická východiska budou ilustrována empirickým případem, jímž je protitemelínská kampaň, která od svých počátků vykazovala zapojení transnacionálně operujících nevládních subjektů. Následující řádky však nepodávají vyčerpávající přehled či důkladnou analýzu kampaně. Článek spíše používá některých jejích rysů k ilustraci širších teoretických argumentů a spolu s tím se téměř exkluzivně zaměřuje jen na aktivity Hnutí DUHA a ponechává stranou další důležité organizace jako je CALLA a Jihočeské matky. Následující odstavce se tak zaměřují na některé aspekty komplexního případu „transnacionalizace“ původně „lokálního“ problému.

5. Příběh multi-úrovňového politického jednání

Případ Hnutí DUHA, které je od roku 1993 členem transnacionální ekologické nevládní organizace *Friends of the Earth International* (pro všeobecnou charakteristiku volné, konfederativní struktury této organizace a jejích strategií, srov. P. Wapner: 1996, 121–151), je vhodným příkladem politického aktéra, který byl díky transnacionální kooperaci schopen vstoupit do různých typů politických interakcí na různých úrovních politického rozhodování ve své snaze zastavit výstavbu jihočeské jaderné elektrárny Temelín (JET). Kampaň, jejíž bylo Hnutí DUHA páteří, nebyla v posledku úspěšná, pokud chápeme jako úspěch zastavení stavby. Přesto Hnutí DUHA významně přispělo k tomu, že téma Temelína bylo udržováno ve veřejné diskusi v České republice po celá devadesátá léta jako významný problém. S pomocí jejích transnacionálních kontaktů se navíc Duze podařilo uvést problém Temelína do dalších významných politických arén, v nichž kooperovala s mnoha různými aktéry. Paradoxně to pak nebylo úsilí hlavních oponentů Duhy z Českých energetických závodů a jejich spojenců, ale kampaň jedné skupiny těchto transnacionálních aktérů, která nakonec „umlčela“ protitemelínské úsilí Hnutí DUHA.

Jednalo se o rakouská sdružení, která v roce 2000 spustila blokády českých hraničních přechodů. Tato akce, která přispěla k tomu, že celý problém začal být chápán v „národních termínech“, znemožnila Hnutí další otevřenou opozici vůči elektrárně.

Hnutí DUHA bylo založeno v roce 1989 v Brně. První významná kampaň v energetické oblasti, kterou hnutí koordinovalo, se týkala meziskladu vyhořelého jaderného paliva v Dukovanech. Tato kampaň byla završena v roce 1992 a v tomto roce se Hnutí začalo angažovat v případě JET. Po volbách v roce 1992 mělo dojít k rozhodnutí o dalším osudu rozestavěné elektrárny, a proto se tehdy tento problém stal v environmentálním sektoru dominantním tématem. DUHA se však angažovala jen velmi postupně. Nejdůležitějšími aktéry tehdejší kampaně byli aktivisté z *Děti Země* a *Greenpeace*.

Téma se pro Duhu stalo dominantním v roce 1993, kdy česká vláda rozhodla, že JET bude dokončena a environmentální hnutí, které vznikalo v roce 1992, přestalo existovat, neboť se zdálo, že otevřená příležitost pro ovlivnění vládního rozhodnutí se nenávratně uzavřela. Podle spoluzakladatele Duhy a dlouholetého koordinátora energetické kampaně, Jana Beránka, se původně hlavní koordinující organizace, Greenpeace a *Děti Země*, Temelína vzdaly, ale aktivisté Hnutí DUHA si mysleli, že kolem JET stále existovalo tolik nejasností, že mělo smysl investovat čas a energii a pokračovat v úsilí udržet problém JET jako důležité téma ve veřejné diskusi (J. Beránek: 2001).

V roce 1993 začalo hnutí organizovat pravidelné tábory u Temelína. Podle Hnutí byla hlavním důvodem pro organizaci táborů snaha oslovit lokální obyvatele a získat podporu v regionu okolo elektrárny. DUHA plánovala vytvořit kooperativní vztahy s lokálními zájmovými organizacemi a pomoci jim v jejich kampani proti JET. Tato strategie explicitně imitovala podobné kampaně ve Spojených státech a západoevropských zemích, na základě kterých se věřilo, že kooperace s lokálními odpůrci přispěje ke konečnému úspěchu. První tábor v roce 1993 trval jeden měsíc a podle dat Duhy se jej zúčastnilo více než 150 lidí. Účastníci tábora organizovali informační kampaň mezi obyvateli regionu a místní samosprávou a sbírali podpisy pod petici proti stavbě elektrárny. Mimo tyto víceméně konvenční strategie se DUHA rozhodla pro více konfrontační způsob protestu, totiž pro organizaci blokády staveniště elektrárny. V roce 1993 byly zorganizovány dvě blokády.

Od té doby hnutí používalo této strategie pravidelně. Během blokády zpravidla určitý počet lidí zablokoval brány staveniště a to takovým způsobem, aby tito lidé nemohli být jednoduše „odneseni“ přítomnými policisty. Blokády sehrály důležitou roli nejen v protitemelínské kampani, ale ve formování celkového mediálního obrazu Hnutí v 90. letech, neboť se jednalo o unikátní použití tohoto protestního repertoáru v postkomunistické České republice. Jak už řečeno, první blokáda byla zorganizována v roce 1993 a poslední v roce 1997.¹ Podle dat poskytnutých Hnutím byl počet participantů každý rok vyšší a celá událost byla vždy hodnocena jako úspěšná. Proto je třeba ptát se proč bylo od blokády v roce 1998 upuštěno a proč nebyla žádná velká blokáda organizována ani později.

Odpověď se nabízí ve formě širších změn, kterými na přelomu let 1997–98 prošlo české politické pole. V jazyce teoretiků sociálních hnutí došlo k otevření příležitosti v institucionální struktuře českého politického systému, která najednou učinila „institucionální cestu“ nátlaku atraktivnější a efektivnější než předešlé mimoinstitucionální konfrontační strategie. V jazyce nástrojů prezentovaných v této stati došlo k transformaci politického pole a k rekonfiguraci politických sil, která umožnila využití takových strategií, které by ještě několik měsíců před tím

nebyly myslitelné. S příchodem nové Tošovského vlády po pádu Klausova druhého kabinetu v roce 1997 se ministrem životního prostředí stal Martin Bursík – osoba, která byla požadavkům Hnutí DUHA a ostatních organizací pracujících na kampani proti JET příznivě nakloněna. V této době tedy došlo k radikální proměně komunikační strategie ministerstva a ekologické organizace mohly získat daleko širší spektrum informací a zároveň daleko širší přístup k politickému procesu. Podle Jana Beránka zde v roce 1998 „byla Tošovského vláda a my jsme proto změnila naši strategii. Bylo by příliš účelné organizovat blokádu za této vlády a tak tábory pokračovaly, ale bez blokad“ (J. Beránek: 2001). K tomu se navíc připojila nejistota týkající se tohoto typu strategie, která vycházela zevnitř Hnutí samotného.

V roce 1998 jsme proto mohli pozorovat posun v celkovém nastavení strategie Hnutí v protitemelínské kampani. Pokud to pro účely tohoto stručného přehledu přeženeme, lze mluvit o posunu od *otevřené konfrontace* k více umírněné strategii, která do značné míry připomíná repertoár standardní *lobbyistické skupiny*. To potvrzují všechna data nasbíraná doposud v průběhu empirického výzkumu.² Například podle leadera Duhy po celá devadesátá léta, Jakuba Patočka, v roce 1998 vystíídalo „období politiky“ předešlou vývojovou fázi Hnutí, kterou Patočka označuje jako „období konfrontace“ (J. Patočka: 1999, 20). Podle stejného zdroje, v roce 1999, když se JET opět dostala na jednání vlády, „Duha vyjednávala s ministry, v několika případech snad i ovlivnila jejich smýšlení, jako vážnou politickou sílu ji přijala média i protivníci z ČEZ“ (J. Patočka: 1999, 23). Závěrem lze říci, že strategie Hnutí prodělala během 90. let významné změny a to v závislosti na proměně *vztahů* mezi politickými aktéry v domácím politickém poli.

Podle Jana Beránka je to vždy konkrétní množina podmínek v relevantní politické aréně v daný moment, která rozhoduje o tom, jaká politická strategie bude zvolena. Strategie tak vyrůstá z interpretace situace, v níž se organizace právě nachází, a z pochopení postavení dalších zainteresovaných aktérů v politickém poli. Podle Beránka:

„...myslím, že naše kampaně jsou opravdu pružné. To, že vedeme kampaň, znamená, že zapojujeme různé metody podle potřeby a vzájemně je kombinujeme – to není tak, že jen blokujeme u elektrárny nebo jednáme v parlamentu, je to širší. Důrazy se posouvají podle možností, takže za Klausovy vlády, jediné, co nám zbývalo, bylo zviditelňovat ten problém a dostat něco do novin. Takže jsme dělali především ty akce. I při tom byly příležitosti třeba v americkém Kongresu k lobbování, tak jsme lobbovali. Myslím, že první čtyři roky od roku 1992 do 1996 se aktivita soustředila na to udržet to téma a upozorňovat na něj...potom s nástupem Tošovského vlády se všechny kapacity přesunuly na úroveň zpracování těch expertních věcí, které jsme nashromáždili, podkladů a informací a ovlivňování rozhodování zevnitř. Soustředili jsme se na tu expertní a lobbyistickou část, i když silná byla i ta mediální...to se tedy mění. Strategie se formulují pragmaticky z hlediska toho účelu, kterého chceme dosáhnout...podíváme se, kde jsou ty instituce nebo ti lidé, kteří o tom rozhodují, kde je tedy šance ovlivňovat a pak se vydáme nějakou cestou...strategie tak vyplývají z toho, na koho se zaměříme a jaké cesty k němu vedou“ (J. Beránek: 2001).

Strategie jsou proměnlivé a Hnutí je formuluje pragmatickým způsobem. Ta strategie, která má šanci být úspěšná, je zvolena. Její konkrétní podoba závisí na konkrétních existujících podmínkách a širším politickém kontextu v daném časovém okamžiku. Co musí být zdůraz-

něno, je schopnost a připravenost Hnutí měnit své strategie na základě zhodnocení přítomné situace a to tak, aby mohlo maximalizovat vliv na své oponenty. Samozřejmě, jednou z cest, jak tohoto cíle dosáhnout, je transnacionální koordinace protestních aktivit a využívání otevřených příležitostí k politickému tlaku na jiných než domácích úrovních politického rozhodování. Jedním z nejzajímavějších příkladů takového jednání byla účast Hnutí při lobbování v americkém Kongresu v roce 1994, kdy byla v sázce garance na půjčku pro financování technologických částí JET. Tento příklad zároveň ilustruje multiplicitní charakter strategií Hnutí a jejich flexibilitu v proměnlivém kontextu různých politických polí. Jinými slovy, Hnutí bylo schopno hrát na různých úrovních politického rozhodování podle různých pravidel hry.

Od svého počátku měla temelínská kampaň mezinárodní dimenzi. Podle Jana Beránka DUHA od počátku spolupracovala se

„subjekty v zahraničí, neboť sám ten problém měl a má mezinárodní kořeny. My jsme navázali na spolupráci s Rakouskem, kterou jsme jakoby zdědili od té koalice, která se tady tomu před tím věnovala a pokud jde o aktivní práci, tak první masivní spolupráci jsme zahájili ve Spojených státech, kde v roce 1994 na jaře, tedy asi rok poté, co jsme se tímto problémem začali zabývat, americký Kongres rozhodoval o tom, jestli americká státní Export-Import banka poskytne garance za úvěr, kterým se měly financovat dodávky Westinghouse. Tehdy mělo smysl zaměřit se na americkou půdu, protože tam se v tu chvíli rozhodovalo. My jsme byli asi tři týdny v Kongresu v těch klíčových dnech a už samozřejmě i před tím jsme spolupracovali s nějakými americkými organizacemi buď ve Washingtonu, které se věnovaly lobbyingu, nebo obecně problému jaderné energetiky. Nejbližším partnerem byly Nuclear Information and Resource Services, Greenpeace bylo v té době hodně rozšířené...byly tam potom velké lobbyistické organizace z Washingtonu. To byly Environmental Defence Fund, Natural Resources Defence Council a další“ (J. Beránek: 2001).

V lednu 1994 Export-Import banka schválila svou účast v temelínském projektu. Banka se rozhodla garantovat 85 procent půjčky od Citibank, která měla být určena pro financování dodávky technologické části JET od americké společnosti Westinghouse. Jelikož Export-Import banka není klasickou komerční bankou, ale bankou, která využívá veřejných prostředků, její operace jsou pod kontrolou Kongresu. Proto poté, kdy banka v lednu rozhodla o své účasti v projektu, měli kongresmani určitou dobu na to, aby mohli vyjádřit své námitky vůči rozhodnutí. V souvislosti s tím se odpůrcům projektu naskytlá příležitost ovlivnit členy Kongresu a zabránit garanci půjčky pro Westinghouse. Mimo delegaci rakouské vlády, také dva zástupci Hnutí DUHA přiletěli do Washingtonu, aby v úzké spolupráci s *Friends of the Earth* dosáhli svého cíle. Ačkoli se jim podle jednoho z nich podařilo zpochybnit důvěryhodnost informací, které sloužily za základ rozhodnutí banky, a takto motivovat mnoho členů Kongresu, aby je začali pokládat za sporné, banka své rozhodnutí 10. března potvrdila (odstavec vychází z časopiseckých a novinových článků z uvedeného období jara 1994).

Ačkoli bylo Hnutí nakonec neúspěšné, podařilo se mu pomoci naděst problém JET v mezinárodním politickém poli. Transnacionální kooperace a lobbování tvoří důležitou součást strategií Hnutí i dnes, kdy se jeho aktivity v této otázce na území České republiky musely díky rakouským blokádam hranic omezit. Zdá se, že domácí protitemelínská kampaň byla do značné míry v roce 2000 umlčena blokádami hranic. V neposlední řadě, Temelín byl spuštěn. Přesto

DUHA nadále vyvíjí činnost např. v EU skrze bruselskou kancelář *Friends of the Earth Europe* nebo skrze kritiku vývozu elektřiny z Česka. V souvislosti s tím proběhla setkání na německém ministerstvu průmyslu.

6. Změny strategie a konečná internacionalizace Temelína

Hnutí DUHA vždy využívalo různých metod a strategií proto, aby získalo přístup do politického rozhodovacího procesu. S pomocí těchto strategií se DUHA snažila získat institucionální přístupové body do politických systémů několika zemí a zároveň s tím proměnit veřejné mínění v relevantních politických polích. Ve vztahu ke státním aktérům nebyla nikdy nastolena pevná institucionalizovaná vazba. Spíše se jednalo o určité personální kontakty používané Hnutím k zajištění přístupu do politických procesů. V rámci České republiky Hnutí kooperovalo a kooperuje s některými členy parlamentu a některými ministry životního prostředí. Avšak tato kooperace vždy silně závisela na tom, kdo byl právě ministrem. Z tohoto úhlu pohledu zde byly v průběhu 90. let obrovské rozdíly. Nedávné jmenování Libora Ambrozka novým ministrem životního prostředí je z hlediska Hnutí zcela jasným příslibem do budoucna.

Proto, aby charakterizoval vývoj v 90. letech, Jan Beránek odlišil dvě krajní polohy komunikace se státními orgány, které označil jako „období perzekuce“ a „období komunikace“ (J. Beránek: 2001). Zatímco první charakteristika se týká poloviny 90. let, kdy bylo Hnutí spolu s dalšími ekologickými organizacemi označeno jako extremistické sdružení a zařazeno do stejné skupiny jako skinheadské a fašistické bojůvky, druhá charakteristika se týká první poloviny roku 1998, tedy období Tošovského vlády, kdy byl ministrem životního prostředí Martin Buršík. Podle Beránka pak období Zemanova kabinetu vykazuje smíšený výsledek.

Období po roce 1998 bylo charakterizováno obecnou de-radikalizací Hnutí a období od září 2000 také disociací Hnutí od tehdy začínajících blokád státních hranic organizovaných některými rakouskými aktivisty. Ačkoli DUHA vždy kooperovala s rakouskými skupinami, podle Jana Beránka nikdy úzce nespolupracovala s těmi organizacemi, které spoluorganizovaly blokády českých hraničních přechodů na podzim 2000. Hlavní rakouský partner Hnutí je rakouský člen *Friends of the Earth International – Global 2000* a také *Greenpeace*. Do určité míry však DUHA spolupracovala také s *Hornorakouskou platformou proti atomovému nebezpečí*, která koordinovala blokády v roce 2000. Blokády byly údajně důvod, proč se s nimi DUHA rozešla. Zatímco v roce 1999 tvořily granty poskytnuté *Platformou* 19,5 procenta rozpočtu Duhy, v roce 2000 se jednalo jen o 3,1 procenta. Celkové příjmy se mezi léty 1999 a 2000 zvýšily o 68,5 procenta (pro data srov. Výroční zprávy Hnutí DUHA 1999 a 2000).

Na závěr stručně, bez nároku na vyčerpávající přehled, shrňme události posledních tří let. Dosud poslední nadějí oponentů JET a také jednou z dosud posledních příležitostí pro širší mobilizaci proti elektrárně bylo jednání vlády v roce 1999, které opět rozhodlo ve prospěch dostavby. Od té doby se domácí opozice proti elektrárně postupně stahovala do ústraní a to s jedinou výjimkou, kterou byla v roce 2000 masivní kampaň *Referendum 2000*, která spojila otázku dostavby elektrárny s otázkou referenda. Ve druhé polovině roku 2000 došlo k explicitní internacionalizaci problému JET. I když elektrárna byla vždy do značné míry problémem mezinárodním a díky úsilí transnacionálně koordinované kampaně vstoupila do několika jiných politických arén, díky opakovaným blokádam hranic se Temelín stal tématem v nejvyšších

politických patrech česko-rakouských vztahů. Téma bylo převzato rakouskými oponenty elektrárny a díky jejich tlaku se na čas stalo nejžhavějším problémem v mezivládních vztazích Prahy a Vídně. Několik setkání nejvyšších politických představitelů bylo potřeba k tomu, aby bylo dosaženo údajně životaschopného kompromisu. Toho bylo dosaženo na konci roku 2001 v Bruselu, kde ministři předsedové Rakouska a České republiky podepsali konečný dokument. To však nezabránilo tomu, aby bylo temelínské téma expropriováno některými politickými silami v Rakousku a použito ve vnitřním politickém střetu, jehož konec je, zdá se, stále v nedohlednu.

Doposud se Duze a jejím spojencům konečného cíle dosáhnout nepodařilo. Hnutí se nepodařilo podstatným způsobem ovlivnit diskurzivní podmínky v domácím politickém poli: nepodařilo se mobilizovat takovou podporu požadavkům oponentů elektrárny, která by vedla k významné rezistenci vůči ní. Rakouská mobilizace, která vyústila do diskurzivního „přerámování“ sporné otázky jazykem nacionalismu, navíc vytvořila dodatečné překážky pro přesunutí problému z fáze střetu o definici problému do fáze řešení problému. Nezdá se, že by se situace mohla brzy proměnit. Pro uzavření elektrárny dnes *neexistuje žádná možnost*. Avšak to by nemělo zabránit tomu, abychom viděli, že pokud nějaký nový politický aktér nebo aktér starý, avšak s novým protestním repertoárem, vstoupí do hry, může rozrušit dosavadní rovnováhu sil.

7. Prozatímní závěr

Případ Hnutí DUHA ilustroval použitelnost teoretického rámce, který byl prezentován v první části stati. Zároveň s tím poukázal na problémy spojené s použitím alternativních teoretických nástrojů. Proto, aby mohly být strategie Hnutí DUHA přesvědčivě uchopeny, bylo nutné analyticky rozlišit několik politických polí a v souvislosti s tím také odlišit rozdílná pravidla hry platná v těchto politických prostorech. Tato *prostorová diferenciaci* několika distinktivních politických polí charakterizovaných distinktivními množinami pravidel hry byla doplněna stručným *náčrtem* analýzy vývoje strategie Hnutí DUHA *v čase*. Zatímco *prostorová diferenciaci* ukázala, že aktivisté Hnutí jednali na různých úrovních politického rozhodování, časová dimenze analýzy zdůraznila dynamický charakter politických interakcí a zpochybnila tak validitu přístupů založených na statickém konceptu domácí struktury. Momentální *konfigurace sil* uvnitř daného *pole*, spíše než konfigurace nehybné domácí struktury, určuje šíři přístupu transnacionálního aktéra do rozhodovacího procesu. V roce 1998 trvalo jen několik týdnů, aby se do té doby uzavřená institucionální struktura otevřela nárokům ekologických organizací. Proměna relevantních aktérů transformovala obecná pravidla politické hry, která se hrála v českém politickém poli. K podstatné změně došlo také v roce 2000, když do politického pole vstoupil nový typ politického aktéra vybavený nečekaným protestním repertoárem. Transformace strategických situací v politických arénách v závislosti na vztazích mezi relevantními aktéry bezprostředně ovlivňovala jednání těchto aktérů ve hře, která se rozehrála kolem JET.

Poznámky:

1. Malá blokáda byla zorganizována ještě na jaře roku 2001, ale to nemění nic na obecném trendu vývoje strategií Hnutí tak, jak je diskutován dále v textu.
2. Mimo vybrané tištěné zdroje tato stať odkazuje k rozhovoru s Janem Beránkem. Prezentované předběžné závěry však vycházejí z několika dalších rozhovorů převážně s lidmi z nevládního sektoru, z nichž se někteří v době Tošovského vlády stali dočasně součástí státní správy.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů:

- Adler, Emanuel 1997. „Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics.“ *European Journal of International Relations* 3(3): 319–363.
- Beránek, Jan 2001. Interview. Brno, 14. prosince. Citace z interview jsou jazykově upraveny a přizpůsobeny formátu tištěného textu.
- Börzel, Tanja 2000. *Private Actors on the Rise? The Role of Non-State Actors in Compliance with International Institutions*. Bonn: Preprints aus der Max-Planck-Projektgruppe Recht der Gemeinschaftsgüter 2000/14.
- Bourdieu, Pierre 1991. „Political Representation. *Elements for a Theory of the Political Field*.“ In *Language and Symbolic Power*, ed. John Thompson, pp. 171–202. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre 1993. „Field of Power, Literary Field and Habitus.“ In *The Field of Cultural Production*, ed. Randal Johnson, pp. 161–175. New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, Pierre 1998. „Duch státu. Zrod a struktura byrokratického pole.“ In *Teorie jednání*, pp. 69–103. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, Pierre a Loic Wacquant 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Castells, Manuel 1996. *The Rise of the Network Society*. Malden and Oxford: Blackwell.
- Císař, Ondřej 2001. „Mezi suverenitou a světovým státem: nezavršená demokracie.“ Příspěvek přednesený na konferenci *Rizika demokracie a globalizace*. Praha, 27. listopadu.
- Císař, Ondřej 2002. „Teorie mezinárodních vztahů a evropská studia.“ *Politologický časopis* 9(1): 50–67.
- Della Porta, Donatella, Hanspeter Kreisi a Dieter Rucht eds. 1999. *Social Movements in a Globalizing World*. London: Macmillan Press.
- Dryzek, John 1993. „Policy Analysis and Planning: From Science to Argument.“ In *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*, eds. Frank Fisher a John Forester, pp. 213–232. Durham: Duke University Press.
- Evans, Peter 2000. „Fighting Marginalization with Transnational Networks: Counter-Hegemonic Globalization.“ *Contemporary Sociology* 29(1): 230–241.
- Florini, Ann, ed. 2000. *The Third Force. The Rise of Transnational Civil Society*. Washington, Tokyo: Carnegie Endowment, Japan Center for International Exchange.
- Gamson William a David Mayer 1996. „Framing Political Opportunity.“ In *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, eds. Doug McAdam, John McCarthy a Mayer Zald, pp. 275–290. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guidry, John, Michael Kennedy a Mayer Zald 2000. „Globalizations and Social Movements.“ In *Globalizations and Social Movements. Culture, Power, and the Transnational Public Sphere*, eds. John Guidry, Michael Kennedy a Mayer Zald, pp. 1–32. Ann Harbor: University of Michigan Press.
- Held David, Anthony McGrew, David Goldblatt a Jonathan Perraton 1999. *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.

- Checkel, Jeffrey 1998. „The Constructivist Turn in International Relations Theory.“ *World Politics* 50(2): 324–348.
- Imig, Doug a Sidney Tarrow, eds. 2001. *Contentious Europeans. Protest and Politics in an Emerging Polity*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman and Littlefield.
- Jeperson, Ronald, Alexander Wendt a Peter Katzenstein 1996. „Norms, Identity, and Culture in National Security.“ In *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, ed. Peter Katzenstein, pp. 33–75. New York: Columbia University Press.
- Keck, Margaret a Kathryn Sikkink 1998. *Activists Beyond Borders. Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Klandermans, Bert 1992. „The Social Construction of Protest and Multiorganizational Fields.“ In *Frontiers in Social Movement Theory*, eds. Aldon D. Morris and Carol McClurg Mueller, pp. 77–103. New Heaven and London: Yale University Press.
- McAdam, Doug, Sidney Tarrow a Charles Tilly 2001. *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McMahon, Patrice 2001. „Building Civil Societies in East Central Europe: The Effects of American Non-governmental Organizations on Women's Groups.“ *Democratization* 8(2): 45–68.
- Nye, Joseph a Robert Keohane 1970. „Transnational Relations and World Politics: An Introduction.“ In *Transnational Relations and World Politics*, eds. Robert Keohane and Joseph Nye, pp. ix–xxix. Cambridge and London: Harvard University Press.
- O'Brien, Robert, Anne Marie Goetz, Jan Aart Scholte a Marc Williams 2000. *Contesting Global Governance. Multilateral Economic Institutions and Global Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patočka, Jakub 1999. „Duha deset let na cestě: lidé a křižovatky.“ *Sedmá generace* 8(10): 15–23.
- Payne, Rodger 2001. „Persuasion, Frames and Norm Construction.“ *European Journal of International Relations* 7(1): 37–61.
- Quigley, Kevin 2000. „Lofty Goals, Modest Results: Assisting Civil Society in Eastern Europe.“ In *Funding Virtue. Civil Society Aid and Democracy Promotion*, eds. Marina Ottaway a Thomas Carothers, pp. 191–215. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Reich, Robert 1995. *Dílo národů. Příprava na kapitalismus 21. století*. Praha: Prostor.
- Risse, Thomas 2000. „‘Let's Argue!’ Communicative Action in World Politics.“ *International Organizations* 54(1): 1–39.
- Risse, Thomas a Kathryn Sikkink 1999. „The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices: Introduction.“ In *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*, eds. Thomas Risse, Stephen Ropp a Kathryn Sikkink, pp. 1–38. Cambridge: Cambridge University Press.
- Risse-Kappen, Thomas, ed. 1995a. *Bringing Transnational Relations Back In. Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Risse-Kappen, Thomas 1995b. „Bringing Transnational Relations Back In: Introduction.“ In *Bringing Transnational Relations Back In. Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*, ed. Thomas Risse-Kappen, pp. 3–33. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, James 1992. „Governance, Order, and Change in World Politics.“ In *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, eds. James Rosenau a Ernst-Otto Czempiel, pp. 1–29. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, James 1998. „Governance and Democracy in a Globalizing World.“ In *Re-imagining Political Community. Studies in Cosmopolitan Democracy*, eds. Daniele Archibugi, David Held a Martin Köhler, pp. 28–57. Cambridge: Polity Press.
- Ruggie, John Gerard 1998. „Introduction: What Makes the World Hang Together? Neo-utilitarianism and the Social Constructivist Challenge.“ In *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*, pp. 1–39. London and New York: Routledge.
- Ruggie, John Gerard 1994. „At Home Abroad, Abroad at Home: International Liberalization and Domestic Stability in the New World Economy.“ *Millennium: Journal of International Studies* 24(3): 507–526.

- Smith, Jackie, Charles Chatfield a Ron Pagnucco, eds. 1997. *Solidarity beyond the State. Transnational Social Movements and Global Politics*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Spillman, Lyn 1995. „Culture, Social Structures, and Discursive Fields.“ *Current Perspectives in Social Theory* 15: 129–154.
- Steinberg, Marc 1998. „Tilting the Frame: Considerations on Collective Action Framing from a Discursive Turn.“ *Theory and Society* 27(6): 845–872.
- Steinberg, Marc 1999. „The Talk and Back Talk of Collective Action: A Dialogic Analysis of Repertoires of Discourse among Nineteenth-Century English Cotton Spinners.“ *American Journal of Sociology* 105(3): 736–780.
- Tarrow, Sidney 1998. *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tarrow, Sidney 2001. „Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics.“ *Annual Review of Political Science* 4: 1–20.
- Výroční zpráva Hnutí DUHA 1999. Přístupno na <http://www.hnutiduha.cz/duha.html>.
- Výroční zpráva Hnutí DUHA 2000. Přístupno na <http://www.hnutiduha.cz/duha.html>.
- Wapner, Paul 1996. *Environmental Activism and World Civic Politics*. Albany: State University of New York Press.